

وسلم- :« إِنَّ
الْمُؤْمِنَ
لاَ يُلْدَغُ
مِنْ جُحْرٍ
مَرَّتَيْنَ
يَا عَاصِمُ
بْنُ ثَابِتٍ
قَدِّمْهُ
فَاضْرِبْ
عُنُقَهُ ». “Bana
verdiğin söz nerde kaldı! Hayır, vallahi Mekke’de, "Muhammed’i iki kez
aldattım." diyerek sakalını ovuşturamayacaksın.” dedi ve ekledi: “Mümin bir
delikten iki kere sokulmaz.” Sonra da Âsım b. Sâbit’e, (savaş
suçundan dolayı) onu cezalandırması talimatını verdi.[\[1\]](#) Hz. Peygamber’in kendine
has üslûbuyla ifade ettiği, لاَ
يُلْدَغُ
الْمُؤْمِنُ
مِنْ جُحْرٍ
وَاحِدٍ
مَرَّتَيْنِ
“Mümin, bir delikten iki kere sokulmaz.”[\[2\]](#) şeklindeki veciz beyanı
bütün hadis kaynaklarında yer bulmuş, Buhârî ve Müslim’ın
Sahîh leri gibi önemli eserlerde bâb/konu başlığı olarak kaydedilmiştir. Bu,
söz konusu hadisin erken dönemlerden itibaren Müslüman zihninde ve
vicdanında önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Bu hadise göre
Müslüman aynı sebepten dolayı iki kez üst üste aldanmaz, aldatılamaz. Bir
kez hata yapar ancak ondan ders alır, sonrası için tedbirli davranır. Bir yılın
tarafından aynı delikten iki kez ısırılmak nasıl ki bir gaflet ise bir hatayı iki kez üst üste işlemek de
o derece gaflettir. O hâide Mümin, hatalarına kendisine tecrübe
kazandıran birer fırsat olarak bakmalıdır. Mümin, günahından tevbe eder gibi
hatalarını fark edip onları bir daha işlememeye azmetmelidir. “Mümin bir delikten iki
defa ısırılmaz.” Hadisini “Müslüman, işlediği bir günahın cezasını
dünyada çekerse, o günahtan ötürü âhirette tekrar
cezalandırılmaz.” şeklinde anlamak isteyenler olmuştur. ancak hadisin söylenme
sebebi, bu tür yorumlara mahal vermemektedir. Mümini gaflete düşmemesi
konusunda uyaran ve zekâsını kullanmaya teşvik eden bu hadis, hayatta sebep
sonuç ilişkilerini ve tecrübeyi dikkate alan bir mümin ahlâkını karakterize
etmektedir. Bu hadisle bağlantılı olan ve inanmış insanın şahsiyetini yansıtan bir başka rivayette
ise hataların, insanı olgunlaştıran, geliştiren ve hikmetin tecelli etmesini sağlayan
tecrübeler oldukları ifade edilmektedir. لاَ
حَلِيمَ
إِلاَّ ذُو
عَثْرَةٍ
وَلاَ
حَكِيمَ
إِلاَّ ذُو
تَجْرِبَةٍ
“Tökezlemeyen, halîm (akıllı) olmaz, tecrübe edinmeyen hakîm

olmaz.”[3] diyen Allah’ın Elçisi, aynı zamanda hataların insanî birer gerçekli olduğunu özlü bir biçimde belirtmektedir. “Akıl” anlamına gelen ve “cehalet”ın zıddı olan “hilm”, ilim ile sadece lafî olarak değil, mânâ olarak da birbirine yakındır. Hicrî birinci asrın gözde simalarından Atâ b. Ebî Rabâh’ın, مَا أَوَى شَىْءٌ إِلَى شَىْءٍ أَزْيَنَ مِنْ حِلْمٍ إِلَى عِلْمٍ.

 “İlm ile hilm den daha güzel bir biriyle uyuşan, bütünleşen bir şey yoktur.”[4] demesi manidardır. Bu durumda kişi, yaşadığı birçok tecrübeden edindiği bilgiler sayesinde hilm kazanmalıdır. Böylece başkalarının işlediği hatalara karşı daha hoşgörülü olur ve “halîm” erdemini kazanır. Halîm kişi de tedbirli olmalı, geçmişteki yaşantılarından, hatalarından, eksiklerinden ders çıkartmalı, tecrübeleri ışığında hareket etmelidir. İnsan, tecrübeleri sayesinde halîm olduktan sonra da kendisinden hikmetli işler sadır olur. “Hikmet”, “en güzeli, en güzel şekilde bilmek” anlamlarına gelmekte olup bilgi, ince anlayış, kavrayış (fikh) gibi insanın farklı tecrübelere ulaştığı bilgelik düzeyine işaret etmektedir. Nitekim yukarıdaki hadis, hakîm olmayı tecrübeli olmaya bağlamaktadır. Halîm ve hakîm kişi, attığı her adımın sonucunu önceden düşünen ve ona göre istikametini belirleyen kişidir. İnanmış insanın, Olası her türlü tehlike ve tehdit karşısında uyanık olması, davranışlarında tedbirli olması ve kendi hatalarını faydalı tecrübelere dönüştürmesi, hiç şüphesiz feraset ve basireti elden bırakmamasına bağlıdır. Bu bakımdan, اتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ “Müminin ferasetinden sakının. Çünkü o, Allah’ın nuruyla bakar.”[5] diyen Allah Resûlü (sav), ferasetli olmayı mümin şahsiyetin temel bir zihinsel karakteri olarak ifade etmiş ve ferasetle “Allah’ın nuru” arasında bir ilgi kurmuştur. Feraset bir şey hakkında derinlemesine, ayrıntılarıyla, incelikli bir şekilde düşünme dir. Bir atlı (fâris) nasıl ki atının hareketlerine dair birtakım sezgilere sahip olur ve yolunu ona göre belirlerse, feraset sahibi mümin de hayata dair gü çlü öngörülere sahiptir ve istikametini bu öngörüleri muvacehesinde belirler. Bu hadiste imanî ve ilâhî yönü (vehbî) ortaya koyulan feraset, Allah’ın sevdiği ve değer verdiği kullarının kalplerine yerleştirdiği, doğru yolu gösteren, doğru tahminler yapmasını sağlayan sezgi ve ilhamlar anlamına da gelmektedir. Feraset, müminin akli ve düşünme kabiliyetinin yanı sıra Rabbinin, ona imanı karşılığında verdiği bir lütuf olarak da anlaşılabilir. Buradan hareketle Hz. Peygamber’ın dolaylı bir şekilde müminin anlayışlı, uyanık ve ferasetli olmasını istediği de söylenebilir. Şüphesiz ferasetin, doğuştan gelen zeka ve kabiliyet şeklinde ifade edilebilecek fitrî yönü yanında, tecrübeyle artan yönüleri de

vardır. Sonradan kazanılan tecrübe, uzmanlık ve bilgi de feraseti tamamlayan unsurlardır. Nitekim Arapçada bir kişi bir işi bildiği zaman "O, bu işte ok mahir birisidir." denilir. Arapçadaki bu kullanım, geçmiş yaşantı ve tecrübelerin insanı olgunlaştırdığını, gelecekle ilgili öngörülerinde isabetli olmasını ve doğru kararlar almasını sağladığını göstermektedir. Hz. Ali de muhtemelen bu nedenle, "Yaşlı bir kişinin fikri, bana, gençlerininkinden daha sevimsizdir." demiştir. Hz. Peygamber de feraset ve fetanet sahibi olması, üstün zekası ve anlayış kabiliyeti sayesinde birçok gizli şeyi bilebilmiş ve geleceğe doğru tahminler yapabilmıştır. Resulullah'ın, bir arada yaşadığı mülkleri ağız ve kulaklarından, konuşmalarından hareketli ve davranışlarından tanıması, onun idrak kuvveti ve üstün kabiliyetini göstermektedir. Yüce Allah bu hususa özellikle dikkat etmiştir: "Biz dileseydik, onları sana gösterirdik de, sen onları yüzlerinden tanırdın. Andolsun, sen onları, konuşma tarzlarından da tanırsın. Allah, yaptıklarınızı bilir." Bir başka ayette ise Hz. Peygamber'in onurlarından dolayı dilencilik yapmayan insanları tanıması konu edilmektedir:

15; الْجَاهِلُ
اَغْنِيَٓاء
14; مِنَ
التَّعَفُّف
16;ۚ
تَعْرِفُهُم
18;
بِس۪يمٰيهُم
18;ۚ لَا
يَسْـَٔلُون
14; النَّاسَ
اِلْحَافًاۜ
وَمَا
تُنْفِقُوا
مِنْ خَيْرٍ
فَاِنَّ
اللّٰهَ بِه۪
عَل۪يمٌ۟ “(Sadakalar)
kendilerini Allah yoluna adayan, yeryüzünde dolaşmaya güç yetiremeyen
fakirler içindir. İffetlerinden dolayı (başkalarından isteyip dilenmedikleri için),
bilmeyen onları zengin sanır. Sen onları yüzlerinden tanırsın. İnsanlardan arsızca
istememezler. Siz hayır olarak ne infak ederseniz, şüphesiz Allah onu bilir.”[8]
Resûlullah, farklı sahâbîlerden gelen aynı sorulara fetaneti, feraseti, zekâı
ve anlayışı sayesinde muhatabının durumunu tespit ederek onların kişisel ihtiyaç ve
eksikliklerini dikkate alan değişik cevaplar vermiştir. Hz. Peygamber’ın, ilk bakışta
şartları Müslümanların aleyhine gözüken ancak sonra lehine dönen
Hudeybiye antlaşması da onun dehasını, ileri görüşlüğünü,
tahlil ve değerlendirme kabiliyetini açıkça ortaya koymaktadır. O hâide,
يَنْظُرُ
بِنُورِ
اللَّهِ “Mümin, Allah’ın
nuruyla bakar.” ifadesini, “Mümin, Allah’ın doğuştan kendisine verdiği
özel yetenekleri ve kavrama kapasitesiyle bakar.” şeklinde anlamak
mümkündür. Elbette bu kavrama kapasitesi, sadece inanan insanlarda mevcut
değildir. Nitekim câhiliye döneminde bir kimsenin fizikî yapısı ve organlarından
hareketle onun soyu, ahlâkı ve karakteri hakkında tahminde bulunulan
“kıyâfe” diye adlandırılan ve tecrübeye dayanan bir ilim dalı vardı. Bu
konuda feraset, basiret, bilgi ve tecrübeye sahip kişilere de “kâif” denirdi.
 Nitekim Resûlullah da bir keresinde sadece ayak tabanlarını görerek Zeyd b.
Hârise ile oğlu Üsâme’nin baba oğul olduğunu söyleyen bir
kâifin bilgisine şaşırılmış ve mutlu olmuştu.[9] Enes b. Mâlik vasıtasıyla
Resûlullah’a nispet edilen bir sözde, إن
لله تبارك
وتعالى عبادا
يعرفون الناس
بالتوسم. “Allah’ın,
işaretlerle insanları tanıyan kulları vardır.”[10] öbuyrulması, bu özel yeteneğin
potansiyel olarak her insanda olabileceğini göstermektedir. Ancak Efendimizin (sav)

اتَّقُوا
فِرَاسَةَ
الْمُؤْمِنِ
فَإِنَّهُ
يَنْظُرُ
بِنُورِ
اللَّهِ “Müminin ferasetinden
sakinin. Çünkü o, Allah’ın nuruyla bakar.” dedikten sonra,
اِنَّ ف۪ي
ذٰلِكَ
لَاٰيَاتٍ
لِلْمُتَوَس
17;ِم۪ينَ “Elbette bunda feraset sahipleri
için ibretler vardır.”[\[14\]](#) âyetini okumuş olması [\[15\]](#) anlamlıdır. Burada,
alâmetleri, işaretleri okuyabilen ve onların neye delâlet ettiğini anlayabilen, eşyanın ve
varlıkların arkasındaki nihaî mânâlara vâkıf olan kişilerden söz
edilmektedir. Bu âyette ifade edilen
مُتَوَسِّم۪
10;نَ “mütevessim” müminler, Kur’ân-ı
Kerîm okurken, kâinatı incelerken, insanlara bakarken, her gözün
göremediği, her aklın idrak edemediği bazı şeyleri hissederek. Bu âyet-i kerimenin
önçesinde Yüce Allah, Lût kavminin yaptığı ahlâksizliklerden, onlara ceza
olarak gönderilen uğultulu bir sesle (sayha) şehirlerinin altının üstüne
getirilmesinden ve üzerlerine taş yağdırılmasında bahsetmektedir. [\[16\]](#) Böylece
âyet, inananların geçmişe ibret nazarıyla bakıp ondan dersler çıkarmaları
gerektiğine de işaret etmektedir. Elbette müminin sadece tarihte yaşananlara değil etrafında
olup biten her şeye ibret nazarıyla bakması gerekir. Müminin, “Allah’ın nuruyla
bakması”, onda böyle bir melekenin mevcudiyetini ifade etmektedir. Bu melekenin
açığa çikmasında insanın gayreti de önemlidir. Şüphesiz ki,
Allah’ın nuru, rahmeti tüm kullarına yayılır. Ancak hırslarından, kaprislerinden arınıp
nefsini tezkiye edebildiği oranda insanın sezgi gücü artar, kavrayışı ve feraseti kuvvet
kazanır. İnsan, günahlara battığında, küçük hesapların peşinden
koştuğunda kavrama yeteneğini kaybeder. O hâilde insanın Allah’ın nuruyla bakması,
fitrî olana ve fitratına dönmesiyle mümkündür. Gerçek
mümin, bütün mahlûkata Allah’ın nuruyla bakar. Bu nur sayesinde
onun kalp gözü açılır ve hakikatleri şeffaf bir şekilde görür.
 Müminin, “Allah’ın nuruyla bakması”, Yaraticı’nın ona
bahşettiği bir nurla bakması ya da Allah’ın rızasına uygun amelleri yapması şeklinde de
yorumlanabilir. Bu nur, onun görüklerine bakmasını sağlayan akıldır, basirettir.
İnanan insan gözleriyle görür, aklıyla bakar, kalbiyle idrak eder. Ancak
Allah’ın kendisine lütfettiği akli işletebilirse bu mânâda
“bakmış” olur. Bu meleke sayesinde kul, Yaraticı’nın yaratmasındaki gaye ne
ise eşyaya bu gayeye uygun olarak bakar. Artık Allah ile görmeğe, işitmeye başlar. Nitekim
Sevgili Peygamberimiz, bu durumu şöyle ifade etmektedir: «
إِنَّ
اللَّهَ
قَالَ مَنْ
عَادَى لِى

وَلِيًّا
فَقَدْ
آذَنْتُهُ
بِالْحَرْبِ
، وَ.مَ.ا
تَقَ.رَّبَ
إِلَ.ىَّ
عَب.ْدِى
بِشَ.ىْءٍ
أَح.َ.بَّ
إِل.َ.ىَّ
مِمَّ.ا
افْتَرَضْتُ
عَل.َ.يْهِ ،
وَمَ.ا
يَز.َ.الُ
عَب.ْدِى
يَتَ.قَ.رَّبُ
إِل.َ.ىَّ
بِال.نَّوَاف
16;لِ حَ.تَّ.ى
أُح.ِبَّهُ ،
فَإِذَ.ا
أَح.ْبَ.بْتُه
15; كُنْتُ
سَمْعَ.هُ
الَّ.ذِى
يَسْمَ.عُ
بِهِ ،
وَب.َ.صَ.رَهُ
الَّ.ذِى
يُب.ْصِرُ
بِهِ ،
وَيَ.دَ.هُ
الَّ.تِى
يَ.ب.ْطُشُ
بِهَ.ا
وَرِجْلَ.هُ
الَّ.تِى
يَ.مْشِى
بِهَ.ا ،
وَإِنْ
سَأ.َ.ل.َ.نِى
لأُ.عْطِيَ.نّ
14.هُ ، وَلَ.ئ.ِنِ
اسْتَ.عَ.اذَ.ن
16;ى
لأُعِيذَ.نَّ

07;#1615; #1548; #1608;#1614;#1605;#1614;#1575;
#1578;#1614;#1585;#1614;#1583;#1617;#1614;#1583;#1618;#1578;#1615;
#1593;#1614;#1606;#1618; #1588;#1614;#1609;#1618;#1569;#1613;
#1571;#1614;#1606;#1614;#1575;
#1601;#1614;#1575;#1593;#1616;#1604;#1615;#1607;#1615;
#1578;#1614;#1585;#1614;#1583;#1617;#1615;#1583;#1616;#1609;
#1593;#1614;#1606;#1618; #1606;#1614;#1601;#1618;#1587;#1616;
#1575;#1604;#1618;#1605;#1615;#1572;#1618;#1605;#1616;#1606;#1616;
#1548; #1610;#1614;#1603;#1618;#1585;#1614;#1607;#1615;
#1575;#1604;#1618;#1605;#1614;#1608;#1618;#1578;#1614;
#1608;#1614;#1571;#1614;#1606;#1614;#1575;
#1571;#1614;#1603;#1618;#1585;#1614;#1607;#1615;
#1605;#1614;#1587;#1614;#1575;#1569;#1614;#1578;#1614;#1607;#1615;
 . “Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Her kim benim velî
bir kuluma düşmanlık ederse ona harp ilân ederim. Kulum bana, kendisine farz
kıldığım şeylerden daha hoş olan bir şeyle yaklaşamaz. Kulum bana nafile ibadetlerle de
yaklaşmaya devam eder. Sonunda onu severim. İşte o zaman onun işiten kulağı, gören
gözü, sımsıkı tutan eli, yürüyen ayağı mesabesinde olurum. Benden bir
şey isterse bunu ona mutlaka veririm. Bana sığınırsa onu mutlaka korurum..."”[\[17\]](#) Bu
hadis, Rabbiyle ilişkisini güçlendiren inanmış insanın kazandığı feraset ve basiret
melekesinin hangi boyutlara ulaşabileceğini ve onu hangi derecelere yükseleteceğini
göstermektedir. Bu mertebede kul ile Allah arasındaki perdeler âdetâ kalkmaktadır.
Allah’n, velim (dostum) diyerek ve sevgisini bahşederek iltifat ettiği kul, bu sevgi bağı
sayesinde tüm eşyaya ve kâinata ilâhî maksatlar muvacehesinde bakmaya
başlar. Ayrıca Allah Teâlâ, #1601;#1614;#1573;#1616;#1584;#1614;#1575;
#1571;#1614;#1581;#1618;#1576;#1614;#1576;#1618;#1578;#1615;#1607;#16
15; #1603;#1615;#1606;#1618;#1578;#1615;
#1587;#1614;#1605;#1618;#1593;#1614;#1607;#1615;
#1575;#1604;#1617;#1614;#1584;#1616;#1609;
#1610;#1614;#1587;#1618;#1605;#1614;#1593;#1615;
#1576;#1616;#1607;#1616; #1548;
#1608;#1614;#1576;#1614;#1589;#1614;#1585;#1614;#1607;#1615;
#1575;#1604;#1617;#1614;#1584;#1616;#1609;
#1610;#1615;#1576;#1618;#1589;#1616;#1585;#1615;
#1576;#1616;#1607;#1616; #1548;
#1608;#1614;#1610;#1614;#1583;#1614;#1607;#1615;
#1575;#1604;#1617;#1614;#1578;#1616;#1609;
#1610;#1614;#1576;#1618;#1591;#1615;#1588;#1615;
#1576;#1616;#1607;#1614;#1575;
#1608;#1614;#1585;#1616;#1580;#1618;#1604;#1614;#1607;#1615;
#1575;#1604;#1617;#1614;#1578;#1616;#1609;
#1610;#1614;#1605;#1618;#1588;#1616;#1609;
#1576;#1616;#1607;#1614;#1575; “Ben kulumu sevince de artık onun işiten
kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı mesabesinde
olurum.” derken, temsilî bir ifadeyle, sevgisine mazhar olmuş kuluna yakınlaştığını
belirtmek suretiyle ona büyük bir ikramda bulunmaktadır. Olgun ve kemal sahibi
müminler, düşünen, tefekkür eden, keskin görüşlü, aklı-ı
selim sahibi, olaylara ve insanlara doğru teşhisler koyabilen, geleceğe dair sağlam, isabetli tahmin

ve öngörülerde bulunabilen, ibret alan feraset ve basiret sahibi kişiler olmalıdır. İmanları ve tecrübeleri arttı¸a feraset ve basiretleri artan müminler, tarihî olaylar ile kişisel yaşantılarından dersler ¸ıkarmalı, ge¸mişten ve gelenekten aldıkları ışıkla ve marifetle geleceğe bakarak Yüce Allah’ın, ¢ُلْ هٰذِه۪ سَب۪يل۪ٓي اَدْعُٓوا اِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَص۪يرَةٍ اَنَا۬ وَمَنِ اتَّبَعَن۪يۜ وَسُبْحَانَ اللّٰهِ وَمَٓا اَنَا۬ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ “De ki: İşte bu benim yolumdur. Ben ve bana uyanlar, marifet ve anlayış (basiret) ile Allah’a ¸ağırırız. Allah’ın şanı yücedir. Ben, Allah’a ortak koşanlardan değilim.”[18] îyeti ışığında hareket etmelidir.

 Hadislerle İslîm Cilt 1 Sayfa 453

 [1] Beyhakî, es-Sünen’l-kübrî, IX, 112. [2] Buhîrî, Edeb, 83 [3] Tirmizî, Birr, 86 [4] Dîrimî, Mukaddime, 48. [5] Tirmizî, Tefsîru’l-Kur’în, 15 [6] Beyhak&i

[islam ve Hayat,Güncel Vaaz ve Hutbeler](#)